

Lexikografie

nauka o teorii a praxi vytváření slovníků

struktura slovníku:

- **makrostruktura** (celková stavba slovníku):
  - rozsah pojednávaného materiálu
  - úvodní kapitoly (předmluva), hesla a jejich pořadí, závěrečná část (přílohy)
- **mezostruktura**: odkazová hesla, odkazování uvnitř hesel na jiná hesla
- **mikrostruktura** (stavba hesla)
  - záhlaví (lemma), výklad, ukázky (exemplifikace)

(typo)grafická stránka: zkratky, různé velikosti a řezy písma, značky

OTTOV SLOVNÍK NAUČNÝ.

ILLUSTROVANÁ

ENCYKLOPÆDIE OBECNÝCH VĚDOMOSTÍ.

PRVNÍ DÍL.

A — Alpy.

S 15 PŘÍLOHAMÍ A 174 VYOBRAZENÍMI V TEXTU.

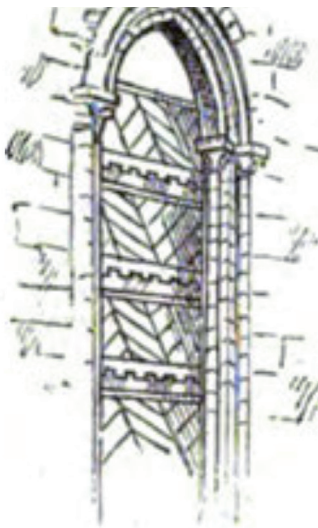
1888.

VYDAVATEL A NAKLADATEL J. OTTO V PRAZE.
TISKEM VLASTNÍ KNIHTISKÁRNY.

E. J. T.

stele v Gradě v Gradišce. (V. vyobr. č. 9.)

Abatyš (*abbatissa*, *priorissa*, *præpositissa*, *archimandritissa*) jest představená v ženských klášteřích a ústavěch církve římské. O právním postavení a. rozhodují v první řadě pravidla příslušné řehole a druhdy též kapitulace volební. Ustanovení práva obecného jsou tato: v dobách prvních a. k úřadu svému povolávány byly volbou konanou řeholnicemi příslušnými, načež zvolené potřebí bylo stvrzení biskupského. Za říše francké bývaly a. při klášteřích královských jmenovány králem, ovšem s přivolením biskupa, který nade všemi a. měl dozor; při řeholích biskupských a. i na dále voleny bývaly. Ačkoli za Karla Velikého někdy, za Ludvíka pak Pobožného vůbec svobodná volba všech a-ší byla uznávána, přece v dobách pozdějších přes odpor strany církevní, odvolávající se k opačným předpisům církevním, valně jí šetřeno nebylo; než usilovné namáhání strany hierokratické i zde zvítězilo nad vlivem státním, vždy více ochabujícím, a od XII. století lze již svobodnou volbu a-ší, ovšem s některými výjimkami, považovati za pravidlo. Právo a. voliti mají všechny řeholnice, které slib řeholní vykonaly. Za a-ší může býti zvolena pouze řeholnice vlastnosti vynikajících: musí býti pannou, pocházeti z manželství řádného, míti věk určitý a býti určitou dobu v životě řeholním. První dvě podmínky může představený volbu řídící pomínouti, poslední dvě podmínky během času se měnily. Řehoř Vel. ustanovil totiž 60. rok za nutný k nabytí hodnosti abatyšské,

Č. 8. Abat-vent.

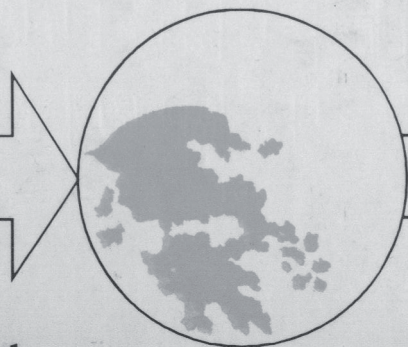
A. bývaly prvotně voleny jen doživotně, později, zejména od stol. XVI. na dobu určitou, nejčastěji na dobu tří let. Nejdéle do roka ode dne volby obdržeti musí každá a. stvrzení, doživotně zvolená i žehnání pravidlem od toho představeného, který k řízení volby jest oprávněn, načež bývá též slavnostně uvedena v držení veškerých svých práv. Odznaky hodnosti abatyšské jsou berla a pektorále (kříž náprsní). A. jsou povinovány bdíti nad zachováváním řehole a oprávněny udělovati řeholnicím v mezích řeholní příkazy o životě klášterním, provinilé řeholnice kárati a majetek klášterní spravovati. Pouze zmocněním papežským nabyti mohou práva, udělovati benefícia klášteru přivtělená a uváděti beneficiáty v úřad;

VÁCLAV PRACH

ŘECKO ČESKÝ

SLOVNÍK

ἐνεργῶ -εἶν býti činný, způsobi-
biti, rázně jednati
ἐνερεῖδω -ειν vraziti
ἐνερθε(ν) z vnitřku, zdola, u-
vnitř, dole, pod
ἐνερμένος (part. perf.) od ἐνεί-
ρω
ἐνεροι οἱ dolní, spodní, pod-
zemní
ἐνεροις -εως ἢ vložení, zastr-
čení
ἐνέρτερος 3. (komp. k ἐνεροι)
hlouběji vespod, podzemní
ἐνεσθίω -ειν hltavě jísti, najísti
se
ἐνετή ἢ jehlice, sponka
ἐνετός 3. (ἐνίημι) vehnaný, na-
vedený, ustanovený
ἐνευδαιμονῶ -εἶν vésti šťastný
život
ἐνευδοκιμῶ -εἶν v tom hledati
slávu
ἐνεύδω -ειν tam (na tom) spáti
ἐνευλογῶ -εἶν žehnati
ἐνεύναιον τό ložní příkrývka
ἐνέχυρον τό záruka, zástava
ἐνέχω -ειν uvnitř míti, k něce-
mu lnouti, nevrážiti; pas. býti
poután, stížen, obtížen, pevně
seděti, zachytiti se něčeho
ἐνζεύγνυμι -ύναι dohromady
spojiti, spoutati, zaplésti
ἐνηβητήριον τό místo zábavy
ἐνηεῖη ἢ vlídnost, laskavost
ἐνηής 2. laskavý
ἐνημαι -σθαι uvnitř (tam) se-
děti
ἐνήνεγμα (perf.) viz φέρω

ἐνήνοθα (perf.) vzněsti se, vy-
raziti, vytrysknouti; (druho-
tuar vedle ἀνήνοθα)
ἐνήνοχα viz φέρω
ἐνήρατο viz ἐναίρω
ἐνθα tam, tu, zde, sem, odtam-
tud, tam a zpět (sem i tam),
tehdy, tenkrát; kde, kam,
kdy
ἐνθάδε tam, sem, tady, zde,
nyní; ὁ ἔ. zdejší
ἐνθαδί zde právě
ἐνθάκησις -εως ἢ sedění, sídlo
ἐνθακῶ -εἶν na něčem seděti,
býti usazen
ἐνθαπερ kde (kam) právě
ἐνθαῦτα viz ἐνταῦθα
ἐνθεάζω -ειν bohem býti na-
plněn, roznicen
ἐνθεν odtud, odkud, pak, od té
doby, proto; τὸ ἔ. další
ἐνθένδε tady odtud, nato, pro-
čež; ὁ ἔ. zdejší
ἐνθενπερ odkud právě
ἐνθεος 2. bohem roznicený,
osvícený
ἐνθερμαίνω -ειν rozpáliti
ἐνθετος 2. vštípený, vštípitelný
ἐνθεῦτεν = ἐντεῦθεν
ἐνθηρος 2. plný zvěře, zdivoče-
lý, hrozný
ἐνθνήσκω -ειν při tom zemřít
ἐνθουσιάζω -ειν býti roznicen
(bohem)
ἐνθουσίασις -εως ἢ } roznicení,
ἐνθουσιασμός ὁ } vzrušení,
nadšení
ἐνθουσιῶ -ᾶν viz ἐνθουσιάζω
ἐνθρυπτον τό pečivo, koláč
ἐνθρώσκω -ειν vskočiti někam

překladový slovník

LATINSKO-ČESKÝ SLOVNÍK

PŘEPRACOVAL

DR FRANTIŠEK NOVOTNÝ

V PRAZE

NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ UNIE A. S.

1948

ex-poscō, *ere, popōscī*, — vyžadovati, požadovati **a** s osob. předmětem žádati za vydání někoho: *cum exposcetur publice N* když jménem obce bylo žádáno za jeho vydání; *ad exposcendos eos legati missi sunt L* aby za jejich vydání žádali; *eum ad poenam e. T* **b** s věcným předm. žádati za něco, vyžadovati něčeho, dožadovati se něčeho: *signum proelii Cs; misericordiam L; Iliacos iterum audire labores V; e. plebem, sibi civem donarent L; exposcunt viro mitti V* **c** prositi za něco, vyprositi si něco: *exposcentibus militibus Cs* na prosby vojáků; *pacem precibus T; victoriam a diis Cs; pacem Teucris V; quod deos immortales . . . expoposci L* což jsem si vyprosil od bohů.

expositicius, *a, um* [*expono*] vysazený, o dítěti odložený.

expositiō, *ōnis, f.* [*expono*] **1** term. techn. řečn. výklad, rozbor: *rerum gestarum C; rozvrh (výkladu): expositio est, cum res, quibus de rebus dicturi sumus, exponimus breviter et absolute C; e. summi boni C* výměr, definice **2** odložení (dítěte) :: *Iustinus*. — <výstava>.

expostulātiō, *ōnis, f.* [*expostulo*] **a** vyžadování, prosby: *flagitabatur expostulatione bonorum C; fessus clamore omnium, expostulatione singulorum T* **b** požadavek, nárok; stížnost: *suas quisque nunc querelas, nunc expostulationes inserit L; expostulationem facere C.*

C s tebou se vaditi; *expostulabant, cur vetere possessione pellerentur T; expostulat se esse relictum C; absol. iracundius aut vehementius expostulasti C.*
expōtus viz *epotus*.

expressē, *adv.* [*expressus*] výrazně, zřetelně: *in praecipiendo e. conscripta ponere oportet exempla C.*

expressiō, *ōnis, f.* [*exprimo*] vytlačování; výraz.

expressus, *a, um* [*exprimo*] (pův. vyražený, odt.) výrazný, zřetelný, patrný: *species deorum, quae nihil concreti habeat, nihil solidi, nihil expressi C* nic výrazného; *expressa sceleris vestigia C; non expressa signa, sed adumbrata virtutum C; iustitiae solida et expressa effigies C.*

exprimō, *ere, pressī, pressum* [*ex a premo*] vytlačit, vymačkat, vylisovati **1** pův. **a** *Venus madidas exprimit imbre comas O* ždímá; *liquorem per densa foramina O; sucina solis radiis expressa T; si nubium conflictu ardor expressus se emisit, id esse fulmen C; spiritum expressit T* ducha vytlačil = oběsil se; *expressae aquae O* vodotrysk; *turres expresserat cotidianus agger C* do výše zvedlo každodenní nasypávání; básn. *coepit expresso spinæ curvamine flecti O* (vytlačeným =) vystouplým zakřivením; o řeči: *vyrájeti: nolo exprimi litteras putidius, nolo obscurari neglegentius C; sonus erat dulcis, litterae neque expressae neque oppressae C* ani vyražené ani polykané

5/00443

SLOVNÍK SPISOVNÉHO JAZYKA ČESKÉHO

I A-M

NAKLADATELSTVÍ
ČESKOSLOVENSKÉ
AKADEMIE VĚD
PRAHA 1960

játrovka, -y ž. (2. mn. -vek) **1.** potrav. *várený masný výrobek ve tvaru vuřtů, vyrobený z vepřového masa a jater a vyuzený studeným kouřem* **2.** *mechovitá rostlina tvořená plochou n. listnatou zelenou stélkou, rostoucí na vlhkých místech; bot. j-y třída Hepaticae*

játrový příd. *k játra: polévka s j-mi knedlíčky; j-á paštika, ryže*

játríčka, jatýrka v. játra

Jáva, -y ž. *jeden ze Sundských ostrovů; Jávánek, -nce m. (Javánka, -y ž.); javánský, jávský příd.: j. čaj; j-á káva; j-é tance; - jáva, -y ž. 1. moderní tanec volného tříčtvrtečního tempa 2. obch. slang. různé potravinářské zboží dovážené z Jávy, zvl. káva a čaj: pít jávu; - v. též jawa*

javajka, -y ž. (2. mn. -jek) *div. loutka vedená spodem na hůlce (nazv. podle ostrova Jávy)*

javor, -u m. (6. j. -u) *lesní strom s dlaniťe laločnatými listy, žlutozelenými květy a s dvoukřídlými mi nažkami; bot. rod Acer: j. mléc; (j.) klen; (j.) babyka; → zdrob. javůrek, -rku m. (6. mn. -rcích)*

Javorník, -u m. (6. j. -u) **1.** *jm. několika obcí v Čechách a na Moravě 2.* (6. j. též -ce) *jm. několika hor; javornický příd.*

Javorníky, -ků m. *pomn. (6. -cích, -kách) pohoří na hranicích moravsko-slovenských, část Karpat; javornický příd.*

javorovina, -y ž. *les., dřev. javorové dříví*

javorový příd. *k javor: j. list; j-á alej; j. nábytek vyrobený z javorového dřeva; zbož. j. cukr získávaný z mízy severoamerického javoru cukrodárného; zool. červec j.; tesařík j.*

javoří, -í s., **javořina**, -y ž. *javorový porost, les; - Javořina, -y ž. hora v Javornících*

jávský v. Jáva

javůrek v. javor

jawa [já-], -y ž. *motocykl n. auto tovární značky Jawa; → expr. zdrob. jawička, -y ž.*

jazír, -a m. *ryb. jazyk mořský (zool.)*

jazýček, -čku m. (6. mn. -čcích, -čkách) **1.** *zdrob. k jazyk I: vypláznout j.; olíznout j-em; přen. ohnivě j-y plamínky; ♦ mít mlsný, chlupatý j. (ob. též jazejček) být mlsný; ten má j.!: má j. (dobře) podříznutý je výřečný; mlít j-em mnoho toho napo-*

součást spoušťového ústrojí u ručnice n. u želez; bot. blanitý výrůstek mezi pochvou a čepelí listů trav 3. ukazatel kývající kolem nějaké osy: j. vah; ♦ být j-em na vahách malým sice, ale rozhodujícím činitelem, na němž záleží, k čemu se přikloní 4. rostlina s hroznem nafialovělých květů s nápadně dlouhým jazykovitým výrůstkem; bot. rod Himantoglossum: j. kozlí; příd. jazýčkový v. t.

*jazýčitý příd. *expr. hubatý, klevetný: baba j-á (Hol.)*

jazýčkovitý příd. *mající podobu jazýčku: tech. j. pilník jazýček*

jazýčkový příd. *k jazýček: hud. j-á píšťala u níž vzniká tón kmitáním kovového jazýčku; j-é nástroje; j-é hlasy (u varhan) jazýčkových píšťal*

jazyčnatka, -y ž. (2. mn. -tek) **1.** *drobný cizopasný živočich žijící nejprve v játrech n. v plících býložravců, později v nosní dutině selem; zool. rod Linguatula: j. psí 2. zool. jazyčnatky třída Linguatulida*

jazyční, jazyčný příd. *k jazyk I: pohyb jazyka celou j-í hmotou (při artikulaci); jaz. j-é souhlásky artikulované hlavně různým postavením jazyka, linguární (r, l)*

jazyk, -a m. (6. j. -ku, -ce, 6. mn. -cích) **1.** *sválnatý, velmi pohyblivý orgán v dutině ústní (u zvířat v tlamě, zobáku atd.); orgán chuti, mluvy: špička j-a; olíznout rty j-em; vypláznout j.; hovězí j.; uzžený j.; vepřový j. s polskou omáčkou; přen. žluté j-y ohně, ohnivě j-y plameny; ♦ ob. utíkal, div si na j. nešlapal s velkým úsilím; jí, div si j. neukousne velmi dychtivě, hltavě; má duši, smrt na j-u je blízko smrti, brzy zemře; expr. mít j. na vestě, plazit, vyplazovat j. být udýchaný, velmi unavený po rychlé, namáhavé práci, těžkém výkonu; nepomohu mu, kdyby se na j. (část. hlavu) postavil, stavěl za žádných okolností; - chuťový orgán: ochutnat zmrzlinu j-em; ♦ ob. expr. sušit j. (část. zhrub. hubu) nedostat najíst, mít hlad; mít mlsný, chlupatý j. být mlsný; narostly mu chloupky na j-u je mlsný n. stal se mlsným; - mluvicí, mluvní orgán: artikulovat j-em; ♦ mít dar j-a, mít j. na pravém místě, ob. mít nabroušený, podřezaný, (dobře) podříznutý, podsekнутý j., mít j. (ostrý) jako břitva být výřečný, výmluvný; umět odmlouvat, hubovat; mlít j-em mnoho toho napovídat;*

výkladový slovník synchronní (současný jazyk)

Slovník staročeský

DÍL II [K-N]

Jan Gebauer

DRUHÉ, NEZMĚNĚNÉ VYDÁNÍ
ACADEMIA / PRAHA 1970

krhavý, adj., *triefäugig*. — Lia krhawych očí byla lippis erat oculis Pr. Gen. 29, 16. Hoře očima krhawyma, ješto nemóžta zřieti k tobě, slunce pravdy! Štít. ř. 119^a. Lépeť jest tobě vníti krhawu v království božie nežli dvě oči majícíemu atd. bonum est tibi luscum introire EvOl. Mark. 9, 46 (286^b).

Krch v. **krchý**.

krchmiti se, -mú se, -míš se, impftiv., *stranou, tajně se čím obirati*. — Dobývá-li kto na to sbožie, aby mnoho shromazdě obrátil to na něco dobré, strachť mě jest, byť z toho neměl více ztráty, než zisk bude, nebť ztratí pokoj a chut duchovní s tím sie krchmie ŠtítMus. 114^b. — Srov. *krchmo*.

krchmo, adv., *na levo, stranou, tajně(?)*. — Sinistro, est per sinistram ducere..., straniti, na krchmo vésti Lact. 239^b; krmo (sic) manu sinistra t. Jg.

krchov, **kirchov**, **kirkov**, **kerchov**, -a, masc., *kostelní nádvoří, hřbitov*; ze stněm. *kirchhof* = *der ummauerte Raum einer Kirche*, stněm. *kerchhof*. — Svatý Štěpán odtad na brzytow kyrchow s. Lucie přišel Pass. 398 (kyrchow připsáno nad řádkem později). Na břitově neb kyrkowye ROl. 98^b. Světie kostely, oltáře, kerchowy Chelč. Sít. 203^a. Jest před tím kostelem plac jako kerchow Lobk. 119^b, plácek malý jako krchov t. 137^b. — Do židovského krychowa Mart. 57^a. — kirchovove fana Prešp. 2238, kyrchowowe též Veleš.; krchow cimeterium BohFl. 683.

křičenie, -ie, neutr., *křiknutí, das Aufschreien, z křiknutí*, — a **křičenie**, -ie, neutr., *křičení, das Schreien, z křičeti*; nerozeznatelné v textech s jotací nepřisnou. — Také žalostné krzyczenye z úst těch lidí vychodiechu Kat. v. 1176. Zpievajte jemu w kriczeny in vociferatione ŽPod. 32, 3, w křičení ŽGlossKlem. tamt.

křičěti, -ču, -číš, impftiv., *křičeti, schreien*; stsl. *křičati clamare*. — Vrábata krsichziecze vzdvihujíú se LMar. 43. Všady běžie jako mšicé ženy, děti a krzyczyecze AlxV. 2062. Ani té (pomoci) móż kto vyplakati dřéve, nežli krziczze, úpějě oplakovati bude svú biedu Kruml. 230^b. — Takým bitím na ně krziczechu tanta caede bacchati sunt Ol. Súd. 20, 25. — (Já) krzyczyu LAI. h; matka krzyczala Pass. 411.

křida, -y, fem., *Kreide*; z němč.: stněm. *krîde, krîda*, a to z lat. *creta*, zemina z ostrova Kréty. — Lžice čisté krziedy Chir. 37^b. — krzida crida Prešp. 2518; karzida (sic) gypsum SlovKlem. 51^a. — Sr. *křéda*.

křidélce v. **křídlice**.

křidla, -y, fem., *poklička, Deckel* Alch. Ant. (v slovníčku).

křidlatec, -tcě, masc., *prý křidlatý had*: létavý had, krzidlatecz, serpens volatilis, qui atd. Lact. 294^b.

křidlátko, -a, neutr.: krzidlatko *altile* Prešp. 165 v kap. Volucres (*altile* = krměný kus drůbeže); krzydlatko *altile* Rozk. 294, Vocab. 175^a.

křidlatý, adj., *beflügelt*. — Dyž by od střely krzidlate byla rána Rhas. 45.

výkladový slovník synchronní (starší fáze jazyka)

Stručný etymologický slovník slovenčiny

LUBOR KRÁLIK

výrazu je neskoré lat. *mēlō*, gen. *mēlōnis*, ktoré vzniklo skrátením lat. *mēlopepō* ‚melón tvaru jablka, ktorý sa konzumuje, iba keď je celkom zrelý‘ – ide o prevzatie z gr. *mēlopepōn* (μηλοπέπων), doslova ‚zrelé jablko‘, čo je zloženina gr. *mēlon* (μήλον) ‚jablko‘ a *pepōn* (πέπων) ‚zrelý‘. Pozri aj ↗ *kamilka*, ↗ *marmeláda*, ↗ *oranžáda*.

meluzína expr. ‚víchrica‘ (od 19. stor.) • Pôvodne meno víly v starých fr. povestiach (fr. *Mélusine*), azda kelt. pôvodu – druhotne prenesené na víchricu, v ktorej zavýjaní sa hľadal nárek tejto víly.

membrána ‚tenká al. pružná platnička, blana‘ (od 20. stor.) • Z lat. *membrāna* ‚kožička, blana‘, od lat. *membrum* ‚úť, časť tela‘.

memento kniž. ‚výstraha, upozornenie‘ (od 18. stor.) • Z lat. *mementō*, doslova ‚pamätaj!‘, čo je tvar imperatívu od lat. *meminī* ‚pamätať (sa, si)‘.

memoáre ‚pamäti‘ (od 20. stor.) • Z fr. *mémoires* mn., od fr. *mémoire* ‚spomienka, pamäť‘, ktorého východiskom je lat. *memoria* ‚pamäť; spomienka; pamiatka, doklad, svedectvo‘, od lat. *memor* ‚pamätajúci sa na niečo‘. Pozri aj ↗ *in memoriam*. – **memorandum** ‚pamätný spis, vyhlásenie obsahujúce výklad postoja k závažnej otázke‘ (od 19. stor.) • Z lat. *memorandum*, doslova ‚čo má byť pripomenuté, čo treba pripomenúť‘ ako tvar gerundíva od lat. *memorāre* ‚pripomínať‘ (↗ *memorovať*); súčasný význam vznikol v Anglicku. – **memoriál**, športové preteky na počesť významných športovcov ap.‘ (od 20. stor.) • Od lat. *memoriālis* ‚pamätný‘, odvodeného od lat. *memoria* ‚spomienka; pamiatka‘. – **memorovať** ‚učiť sa naspamäť‘, staršie ‚pripomínať, zmieňovať‘ (od 18. stor.) • Z lat. *memorāre*, od lat. *memor* ‚pamätajúci sa na niečo‘.

zárobkovej činnosti‘, od lat. *mendum* ‚telesná chyba‘ – odtiaľ i ‚chudobný človek‘ > ‚chudobný žiak (pomáhajúci na fare)‘.

menej ↗ *menší*

meniny ↗ *meno*

meniskus anat. ‚chrupkovitá vložka v kĺboch‘ (od 20. stor.) • Z lek. lat. *mēniscus*, čo je prevzatie z gr. *mēniskos* (μηνίσκος), pôvodne ‚kosák mesiaca‘, od gr. *mēnē* (μήνη) ‚mesiac (nebeské teleso)‘ – názov súvisí s tvarom chrupky.

meniť (od 15. stor.) • Psl. **měniti*; odvodenina od psl. **měna* (**moin-*) ‚výmena, zmena‘ (> slk. *mena* ‚peňažná sústava istého štátu‘, staršie ‚zamieňanie, výmena peňazí‘), ktoré súvisí so stind. *menā-menam* ‚vzájomnou výmenou‘, lat. *mūnus* ‚povinnosť, služba‘, *com-mūnis* ‚spoločný‘, gót. *ga-mains*, nem. *ge-mein* ‚spoločný, vzájomný‘, lit. *mainà* ‚výmena, zámena‘ – ide o odvodeniny od ide. **mei-* ‚meniť, vymieňať‘ (porov. stind. *ni-mayate* ‚vymieňať‘, lot. *mīt* ‚vymieňať‘ ap.). Z odvodenín: **premeniť**, **vymeniť**, **zmeniť** ap., od toho **premena**, **výmena**, **zmena** (aj *pracovná z.* – o meniacich, striedajúcich sa pracovníkoch), k tomu i **zmenka** ‚druh cenného papiera‘ (so záväzkom určitých osôb zaplatiť jeho majiteľovi určenú sumu, t. j. ‚zmeniť‘ cenný papier na peniaze), a i.

meno (od *15. stor.) • Zjednodušenie staršieho *jmeno*, *imeno*, čo sú formy vzniknuté na základe nepriamych pádov psl. **jьmę* (> staršie slk. *ime* ‚meno‘, od 16. stor.; pozri aj ↗ *najmä*), gen. **jьmene*. Psl. výraz súvisí s chet. *laman*, stind. *nāma*, avest. *nāma*, toch. A *ñom*, B *ñem*, arm. *anun*, gr. *onoma* (ὄνομα), alb. *emër* (dial. *emën*), lat. *nōmen*, stír. *ainm*, nem. *Name*, angl. *name*, strpus. *emmes*, *emnes* ‚meno‘ a i.; rekonštrukcia ide. východiska nie je jasná. Z odvodenín: **menovať**, **meniny**, **zámeno** (podľa lat. *prō-nōmen* ‚id.‘) a i.

slovník diachronní etymologický

DICTIONNAIRE ÉTYMOLOGIQUE DE LA LANGUE GRECQUE

HISTOIRE DES MOTS

PAR

Pierre CHANTRAINE

Membre de l'Institut
Professeur à la Sorbonne

Ouvrage publié avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique

PARIS
ÉDITIONS KLINCKSIECK

slovník diachronní
etymologický

ὄνομα

(Hom., etc.), *δυσ-* (Hom., etc.), *ἐπ-* (Hom., etc.), *ὄμ-* (Hom., etc.), *εὐ-* (voir s.u.), *καλλι-*, *πολυ-* cf. R. Schmitt, *o. c.* §§ 369, 371, etc., en outre avec la particule privative de forme **n(e)*, *νόνημος* et plus souvent *νόνημος* « sans nom, sans gloire » (Hom., poètes) qui garde p.-ê. le thème en *n* originel.

Dérivés : diminutif *ὀνοματίον* (Long., Arr., pap.). Adjectif : *ὀνοματ-ώδης* « de la nature du nom » (Arist.); *-ικός* « qui concerne le nom » (D.H., etc.).

Verbes dénominatifs : 1. le plus archaïque tiré du thème en *n*, *ὀνομαίνω* « appeler par son nom, nommer », parfois « parler » (Hom. qui emploie seulement l'aoriste *ὀνομήνηαι*, poètes, rare en prose, cf. *ὀνομανέω* Hdt. 4,47, *ὀνόμηνα* Is. 3,33), également avec *ἐξ-* (Hom.), en dor. Gortyne, Tim. Locr. *ὀνομαίνω*; 2. le verbe usuel est *ὀνομάζω* « nommer, appeler » (Hom., ion.-att., etc.), f. *ὀνομάσσω* (att.), aor. *ὀνόμασα* (*Od.* 24,339, ion.-att.), parf. *ὀνόμακα* (Pl.), pass. f. *ὀνομασθήσομαι*, aor. *-σθη*, parf. *-σμαι*; en dorien et éol. *ὀνομάζω*, aor. *ὀνομάξαι*, etc.; également avec des préverbes : *δι-*, *ἐξ-*, (pour la formule *ἔπος τ' ἔφατ' ἐκ τ' ὀνόμαξε* « et dit en lui donnant tous ses noms » selon Mazon [?], cf. aussi Jacobsohn, *KZ* 62, 1934-1935, 132; d'Avino, *Studia Pagliaro* 2, 7-33 qui comprend « disait en formulant complètement son propos »), *ἐπ-* « donner un nom à », *κατ-*, *μετ-* « changer le nom », *παρ-*, *προσ-*; adjectif verbal *ὀνομαστός* « nommé, nommable, renommé » (*Od.*, etc.), *ὀνομαστός* (Pi., anthroponyme à Cyrène), *ἀνωνόμαστος* (E., Ar.); avec l'adverbe *ὀνομαστί* « par son nom » (Hdt., Th., Cyrène, sur la quantité de l'i voir *LSJ*); d'où *ὀνομαστικός* « qui appartient au nom, qui sert de nom » (Hippias Sophist., Pl., Arist.) avec *ἡ ὀνομαστική (πτῶσις)* « nominatif » (Str., gramm.); le nom d'agent *ὀνομαστής* = lat. *nōminātor* est tardif. Comme nom d'action issu de *ὀνομάζω*, *ὀνομασία* f. « nom, dénomination », également avec préverbes, cf. *γυμνασία*; *ὀνομασμός* est très tardif; 3. *ὀνοματίζω* « discuter sur des noms » (Gal.), *-ισμός* « liste de noms » (Thessalie).

Comme noms propres, p. ex. *Κλεώνυμος*, *Ὀνομακρίτος*, etc., lacon. *Ἐνομακρατίδης* (Schwyzer, 12, 45, etc.) cf. Bechtel, *H. Personennamen* 350 et 154.

Le grec moderne a conservé *ὄνομα*, *ὀνομάζω*, etc.

Et.: Radical qui entre dans la grande série des neutres en **-m̥*, gén. **-m̥tos*, d'où les deux présents dénominatifs *ὀνομαίνω* et *ὀνομάζω* comme *θαυμαίνω* et *θαυμάζω*, avec une dentale sonore comme dans *δεσπόζω*; voir aussi Schwyzer, *Mélanges Pedersen* 65.

Nombreux correspondants dans diverses langues indo-européennes, dont le plus proche est arm. *anun*. Le vocalisme *e* de *Ἐνομακρατίδης*, s'il est ancien, se retrouverait dans l'albanais *emër*, *ēmen* et en baltique, v. pruss. *emmens* m. (i.-e. *enm-?), ce qui est mis en doute par Szemerényi, *Syncope* 244; la voyelle *u* de *ὄνομα*, *ἀνώνημος*, etc., a été expliquée comme un vocalisme réduit (Schwyzer, *Gr. Gr.* 1,352), ou par une dissimilation (Lejeune, *Phonétique* 162 n. 3).

Les autres langues i.-e. présentent un radical **n̥dm̥*, cf. lat. *nōmen*, skr. *nāma*, avest. *nāma*, got. *namo* n. de *nomōn; le hitt. a *lāman* qui peut être issu d'une dissimilation, cf. Kronasser, *Etymologie der hethit. Sprache* 1, 59; le tokh. A *ñom*, B *ñem* est ambigu, cf. Szemerényi, *Syncope* 110 n. 1. Vocalisme zéro probable dans v. irl. *ainm*, gall. *enw*, v. sl. *ime*, p.-ê. dans v. pr. *emmens* et albanais *emër*, cf. Szemerényi, *Syncope* 244 sq.

— 804 —

Pour cet ensemble complexe on a proposé deux types d'analyse. Ou bien on a restitué une laryngale initiale comme l'a fait Benveniste, *Origines* 181, en posant **æn-* avec suffixe *-m-*. L'état I élargi par **-men* serait **æn-men-* (v. sl. *ime*), ce qui est très douteux, ou *an-m-en, qui donnerait grec *δνμα > *ὄνομα* ou *δνμα* avec voyelle d'anaptyxe. L'état II **anom-* avec allongement radical serait à la base de lat. *nōmen*, skr. *nāma*, etc.

Mais on a pu aussi opérer sans laryngale initiale, en posant pour le grec et l'arménien des préhèses propres à ces langues, cf. Szemerényi, *Syncope* 110, 224 sq., qui part de **n̥dm̥*, *amen-*.

Voir Cowgill, *Evidence for Laryngeals* 1960, 113, Beekes, *Laryngeals* 47 et 229, et *Orbis* 20, 140.

Bon exemple des difficultés posées par des mots évidemment apparentés, mais dont les relations sont obscures. Cf. Mayrhofer, *Elym. Wb. des Allind.* 2, 153; Hamp, *Munch. St.* 29, 1971, 72; Schmitt, *Dicht. und Dichterspr.* 91, n. 562.

ὄνομαι : f. hom. *δνόσσομαι*, aor. *δνοσάμην* (Hom.) avec deux formes anomales, *δνωτο* (*Il.* 17,25) à côté de *δνωται* : *ἀτιμάζεται*, *μέμφεται* (Hsch.); ces formes sont p.-ê. refaites d'après les athématiques plus fréquents du type de *ἐραμαι*, *ἄγαμαι*, etc. (autrement Schwyzer, *Gr. Gr.* 1,362); *ὀνέσθ'(ε)* (*Il.* 24,241) doit résulter d'un passage à la flexion thématique avec un allongement anomal de la syllabe initiale, mais on préférera le leçon d'Aristarque *δνόσασθ(ε)* : « blâmer, se fâcher », etc.; avec *κατ-* « blâmer vivement, mépriser », à l'aoriste *κατονοσθήναι* (Hdt. 2, 136 et 172); pour le *σ* inorganique, cf. *δνοστός*. Adjectif verbal *δνοτός* (Pi., Call., A.R.), mais aussi *δνοστός* « blâmable, méprisable » (*Il.* 9, 164, Lyc.), avec un *σ* inorganique (cf. *δνόσασθαι*?), qui fournit une forme métrique plus commode. De *δνοτός* le présent *δνοτάζω* « blâmer » (*H. Hermès* 30, Hés., *Æsch. Suppl.* 10, parfois corrigé); Hsch. a la glose *δνητά* : *μεμπτά* (analogique d'*ἀγγητά*, mais Baunack, *Philol.* 70, 1911, 464 sq., corrige en *δνοστά* et Leumann en *δνοτά*, voir Latte). Nom d'action très tardif, *δνοσις* f. « blâme » (Eust.).

Et.: Obscure, N. Van Brock, *Rev. Hill. et Asian.* 22, 1964, 141, fait intervenir hitt. *hanhaniya* qui signifierait « blâmer ». Le rapprochement avec irl. *on* « faute » *anim* (dont l'*a-* n'est pas sûrement expliqué) est des plus douteux, et plus encore celui avec lat. *nota*. On a aussi évoqué la famille de skr. *nindati* (voir sous *δνειδος*); cette explication suppose un radical *δνοδ-* dans *δνοστός* alors que cette forme possède un *σ* inorganique, cf. *δνοτός*, *-τάζω*.

ὄνος : m., f., déjà attesté dans mycén. *ono* (Chadwick-Baumbach 226), « âne, ânesse » (Hom., ion.-att., etc.), employé par métaphore d'objets qui « travaillent », ou p.-ê. qui peuvent être tirés par un âne, « treuil », la meule supérieure d'un moulin (aussi *ὄνος ἀλέτης*); désigne aussi une coupe à boire (Ar. *Guêpes* 616), un fuseau ou une quenouille (Poll.); fournit aussi le nom de divers animaux : un poisson « merluche », *gadus merluccius* (Épich., Arist., etc.), probablement à cause de sa couleur grise, cf. Thompson, *Fishes* s.u. et Strömberg, *Fischnamen* 100; aussi nom d'un cloporte, d'un pou de bois (Arist.), cf. Gil Fernandez, *Insectos* 49.

Quelques composés désignant des animaux ou des plantes : *δνο-βρυχίος* « sainfoin », *-θήρας* « épilobe velu,

Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages

By

Michiel de Vaan

BRILL

LEIDEN • BOSTON

2008

nōmen 'name' [n. *n*] (Pl.+)

Derivatives: *nōmināre* 'to name, designate' (Pl.+), *nōminītāre* 'to call' (Lucr.+), *nōminālis* 'of nouns' (Varro), *nōminātīm* 'by name, specifically' (Pl.+), *nōminātus*, *-ūs* 'noun' (Varro), *nōminātīvus* 'nominative' (Varro+); *cognōmen* 'surname, sobriquet' (Pl.+), *cognōmentum* 'surname, cognomen' (Pl.+), *cognōminis* [adj.] 'having the same name' (Pl.+), *cognōmināre* 'to give a (sur)name' (Varro+), *ignōminia* 'disqualification, disgrace' (Lucil.+), *praenōmen* 'personal name' (Varro+), *praenōmināre* 'to name with the prenomēn' (Varro), *prōnōmen* 'pronoun' (Varro+); *nuncupāre* 'to declare, pronounce, appoint' (Lex XII+).

PIt. **nōm-n-*. It. cognates: O. **numneis** [gen.sg.], **num(nud)** [abl.sg.], U. **numem**, **nome** [nom.acc.sg.], **nomner** [gen.sg.], **nomne** [dat.sg.], **nomne** [abl.sg.], **nomneper** [+*-per*] 'name' [n.].

PIE *h₃neh₃-mn, **h₃nh₃-men-* [n.] 'name'. IE cognates: OIr. *ainm* (pl. *anmann*), OW *anu* 'name', Hit. *lāman-* / *lamn-* [n.], HLuw. *álanan-* [n.], Lyc. *alāman-* 'name', Skt. *nāman-*, Av. *nāman-* [n.], *nāma*, *nāmā* [adv.] 'named, by name', Gr. ὄνομα 'name', ὠνόμα(ν)ος 'without a name', Phryg. *onoman*, Arm. *anown*, Alb. *emër* (< *emën); ToA *ñom*, ToB *ñem*, OPr. *emmens*, OCS *imeŕ* [n.] < BSl. **inǝmen-*, Go. *nama*, OE *nama*, OIc. *nafn*.

The *g* in *agnōmen* and *cognōmen* was introduced on the model of *a-*, *cō-gnōscō* 'to know, recognize'. The verb *nuncupāre* must be denominal to a noun *nōmiceps 'taking a name, declaring' > *nōmicupāre > *nōmcupāre > *nomcupāre > *nuncupāre*. The reconstruction of the root is disputed. Originally, PIE *(H)nom- was posited, thus still by Sihler. Yet this does not explain Latin and Germanic unless by an unmotivated *ō*-grade. Thus, the root structure was **HnH-*. Many scholars now seem to agree on the identity of the second laryngeal as *h₃, and this had led to an identification with the verbal root attested in Hit. *hanna-*ⁱ / *hann-* 'to judge, sue' (< **h₃ne-h₃noh₃-*) and Gr. ὀνομαί 'to blame, repudiate'. LIV reconstructs initial **h₂-*, which requires that Gr. *o-* be secondary (assimilation to the second *o*?). Beekes reconstructs initial **h₃-* for ὀνομαί and Arm. *anown*, which seems compelling: Arm. can have *h₂ or *h₃, but Greek only *h₃. Others have reconstructed initial **h₁-* on the strength of Gr. personal names Ἐνομα-κρατίδας and Ἐνομαντιάδας attested in Doric dialects, which would contain **enoma-* 'name'. But these (partially restored) readings cannot be proven to contain the word for 'name', and thus do not outweigh the evidence of ὀνομαί and Arm. *anown*.

Bibl.: WH II: 173f., EM 443f., 451, IEW 321, Leumann 1977: 371, Schrijver 1991:

RETROGRÁDNÍ MORFEMATICKÝ SLOVNÍK ČEŠTINY

s připojenými inventárními slovníky

českých morfémů kořenových, prefixálních a sufixálních

ACADEMIA

nakladatelství Československé akademie věd

Praha 1975

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD
KABINET ČIŠTĚNÍ JAZYKŮ
Bělohorská 8, 115 02 Praha 5

slovník retrográdní morfematický

0,6 pře-voz
0,6 pří-voz
0,6 do-voz
0,6 po-voz
0,6 pro-voz
0,6 s-voz
0,6 ú-voz
0,6 prů-voz
0,6 vý-voz
0,6 roz-voz
3 virt-u-oz
1 skrz
1 na-skrz
1,2 skrz-na-skrz
1 ve-skrz
1 na-ve-skrz
5 vrz
0,6 tvrz
3 waltz
7 hertz
0 haluz
0 kluz
0 zá-kluz
0 s-kluz
4 Franc-ouz
0 motouz
0 vůz
3 kyz
0 hmyz
3 markýz
3 anýz
3 striptýz
1 až
3,6 band-áž
3 sond-áž
3 štaf-áž
3 bagáž
3,5 pakáž
3 ambal-áž
3 štel-áž
3 /per/sifl-áž
3 kamufl-áž
3 gril-áž
3 siláž
3 pláž
3 blam-áž
3 skrum-áž
3 apan-áž
3 menáž
3 dren-áž
3,6 min-áž
3 špion-áž
3 kontra-špion-áž
3 proti-špion-áž

3,6 ton-áž
3 karton-áž
3 ekvip-áž
3 garáž
0 dráž
3 tir-áž
3 metr-áž
3 arbitr-áž
3 vitr-áž
0 stráž
3 kuráž
3,6 mas-áž
3 pasáž
3 vernis-áž
3 etáž
3 in-struk-t-áž
3 /de/kolt-áž
3 plant-áž
3 mont-áž
3 de-mont-áž
3,2 foto-mont-áž
3 kabot-áž
3 sabot-áž
3 balot-áž
3 eskamot-áž
3 re-port-áž
3 kol-port-áž
3,6 kurt-áž
3 stáž
3,6 viz-áž
1 poněvadž
3 bridž
3,6 verb-ež
0 drůb-ež
1 na-č-ež
1 pro-č-ež
0 mlád-ež
0 krád-ež
2 svat-o-krád-ež
1 kd-ež
0,6 lež
3 fermež
1 než
3 papež
3,2 vz-dor-o-papež
0,6 loup-ež
0,6 rež
0 řež
0 zá-přež
0 pří-přež
0 s-přež
1 kéž
3 manéž
1 též

1,2 tak-těž
1,2 tam-těž
1 rov-n-ěž
0,6 zá-těž
0,6 pří-těž
0,6 sou-těž
0 věž
1 bud-iž
1 již
1,2 již-již
1,8 li-ž
1 aniž
3 voltiž
1 totiž
3 prestiž
0 /z/dviž
1 tudíž
0 blíž
0 po-blíž
0 níž
3 spíž
3 špiž
4 Paříž
0 kříž
0 mříž
0 stříž
0 o-stříž
0 tíž
0 ob-tíž
0 po-tíž
1 bodej-ž
1,7 jak-ž
1,2 jakž-takž
9,6 mlž
0 plž
3 oranž
1 jen-ž
3 alonž
1 co-ž
0 rohož
1 jak-o-ž
1 jelikož
0 ná-lož
0 pod-lož
0 sou-lož
8,2 vel-mož
0,6 od-nož
0,6 pod-nož
0 trnož
2 ob-ou-nož
3 brož
4 Ambrož
0 mrož
1 to-ž

FREKVENČNÍ SLOVNÍK Č E Š T I N Y

	rank ARF	ARF	rank FRQ	FRQ	bel. (%)	odb. (%)	pub. (%)
posouzení	4952	755	5149	1690	3	66	31
pospas+	23308	60	26198	118	56	30	14
pospat si	48867	11	56518	19	61	17	22
pospávat	35674	24	42449	40	58	17	25
pospíchat	8741	323	9431	695	77	7	16
pospšit si	12086	193	12218	464	85	5	10
pospojovaný	36126	24	39119	49	33	48	19
pospojovat	33583	28	40418	45	34	37	29
pospolitě	48258	11	50471	26	10	82	8
pospolitost	13535	161	13433	399	17	66	17
pospolitý	38289	21	44650	35	44	33	23
pospolný	48632	11	57624	18	31	41	28
pospolu	20159	79	23305	149	51	28	22
posraný	33403	28	25458	126	96	1	3
posrat (se)	31031	33	24984	131	95	0	5
posrpnový	37723	21	40562	45	27	7	66
post	2459	1930	2564	4320	9	12	79
<i>post (N)</i>	94 %						
<i>post (+)</i>	6 %						
postačit	5887	591	6668	1178	23	57	20
postačovat	12883	174	14291	360	12	65	23
postačující	14986	135	17269	262	15	65	20
postarat se	2255	2161	2733	3929	41	20	39
postarší	15887	123	17905	246	64	7	29
postaru	24404	55	29124	95	62	11	27
postát	20927	74	20341	194	88	6	6
postátnění	43227	15	47575	30	25	48	27
postava	1118	4711	990	11806	35	40	25

(Číslo označují pořadí hesel)

A. VESMÍR. SVĚT KOLEM NÁS

I. OBLOHA A ZEMSKÉ OVZDUŠÍ

a) Obloha a nebeská tělesa

vesmír	1. 1.	oběžnice	16. 1.
vesmírný	2.	planetoida	2.
obloha, nebe	2. 1.	otáčení planety	3.
nadhlavník	2.	oběh planety	
× podnožník		dráha oběžnice	
nebeský	3.	perihélium × afélium	4.
pod širým nebem	4.	prsteneček	5.
hvězda	3. 1.	obyvatel planety	6.
jitřní × večerní hvězda	2.	planetární	7.
postavení hvězd	3.	interplanetární	
hvězdný	4.	měsíc	17. 1.
hvězdnatý (obloha)	4.	měsíční čtvrti	2.
pokrývat se hvězdami	5.	je nový měsíc	
hvězdy svítí		měsíce přibývá × ubývá	
stálice	4	povrch měsíce	3.
Severka		měsíční halo	4.
Sirius ap.		perigeum × apogeum	5.
hvězdy trpasličí × obří		obyvatel Měsíce	
nová hvězda		měsíční	
hvězda proměnná		měsíčný	
dvojhvězda		za měsíčního světla	
souhvězdí	5. 1.	měsíc svítí	
zvěrokruh	2.	kometa	18. 1.
hvězdokupa	3.	jádro komety	2.
Mléčná dráha	6	ohon komety	
mlhovina	7. 1.	kometární	3.
mlhovinný	2.	meteor	4.
slunce	8. 1.	roj meteorů	19. 1.
sluneční halo	2.	meteorit	2.
ekliptika	3.	chondrule	3.
slunovrat × rovnodennost	4.	meteorický	4.
rovnodenní		meteor letí	
paprsek	9. 1.	obzor	20. 1.
paprskový	2.	čára obzoru	2.
zářiti	10. 1.	ohraničující obzor	3.
být ozařován sluncem	2.	pól	4.
záření	3.	polární oblast	21. 1.
zářící	4.	obyvatel polárních krajů	3.
ozařovaný (sluncem)		polární záře	4.
svítání	11. 1.	polární	5.
noc přechází v den	2.	světová strana	22. 1.
svítá		sever	2.
východ slunce (měsíce ap.)	12. 1.	jih	
slunce (měsíc ap.) vychází	2.	východ	
západ slunce (měsíce ap.)	13. 1.	západ	
slunce (měsíc ap.) zapadá	2.	severovýchod atd.	
soumrak	14. 1.	obyvatel severu, jihu atd.	
nastává soumrak	2.	severní	
červánky	15. 1.	jižní	
dělají se červánky	2.	východní	
		západní	
		severovýchodní atd.	
		směrem severním, jižním atd.	
		směrem od severu atd.	
		severně, jižně atd.	

A. VESMÍR. SVĚT KOLEM NÁS

I. OBLOHA A ZEMSKÉ OVZDUŠÍ

a) Obloha a nebeská tělesa

1. 1. **VESMÍR**, *zř.* všehomír, všemír (člověk je částí všehomíra, všemíru; splynutí se v-em, *zast.* všímírem), *kniž.* kosmos, *filos.* makrokosmos; ¹ **nebe a země**, *řidč.* svět (celý, veškerý, velký, nesmírný, vesmírný, *zř.* všehomírný, -mírový, všemírný, nekonečný, hvězdný, nad(e)hvězdný, *kniž.* astrální s.; s. kolem nás a nad námi), *zř.* všesvět; **záhvězdí, vesmírně**, *kniž.* veškerenstvo (*zř.* -ství), **universum**, -zum (dobrodružná exkurze do u-a); ¹ **nekonečno**, nekonečnost (svět n-a; n-a kraje; hvězdy zářící v n-i); **prostor**, *zast.* prostora (hvězdy zasvitly v p-u; p. bez konce, bez hranic, nad hvězdami, mezi hvězdami; světový, vesmírný, kosmický, interkosmický, nekonečný, neohraničený, neomezený, neobsáhlý, hvězdný, mezihvězdný, *kniž.* astrální p., *bás.* světa p.; *pl.* světové, vesmírné atd. p-y); ¹ **světová** (vesmírná, hvězdná) **soustava** (systém, stavba, koule), *kniž.* říše (svět) **hvězd** (stálic, sluncí); *přen. bás.* éter, ether (na vlnách é-u), éterno, etherno (vznášet se v é-u); *kniž.* **vesmírná** (kosmická, nadzemská, nebeská, nedozírná, nekonečná, věčná, éterická, éterná, hvězdná, nadhvězdná, mezihvězdná) **výše** (výška, výšina, dálka, dálava, končina, oblast, rozloha), *pl.* **vesmírné** (kosmické, nadzemské atd.) **výše** (výšky, výšiny, dálky, dálavy, končiny, oblasti, rozlohy, kraje, světy), **bezdná hlubina** (bezdné hlubiny) **nebes** (hvězdy se noří z b-é h-y n.); *přen. kniž.* **hvězdná** (nadhvězdná, *zř.* zá-) **říše**, říše hvězd, **hvězdné moře**, hvězdný oceán, oceán hvězd (světů), **nebes oceán**, zlatý oceán vesmíru; (vesmírné, nadzemské, hvězdné) **sféry** (hudba sfér), sféry hvězd; *zast.* **hvězdný obor** (okrsek), **mír** (ticho věčného m-u), *zř.* světa-mír (nekonečný s.), *zast. bás.* **hvězdný** (nadhvězdný) **stan**

2. (adj.) **VESMÍRNÝ**, vesmírový, *zř.* vesměrný, všehomírný, všemírový, všemírný¹ (svět, prostor), **kosmický** (prach, záření, let), *filos.* makrokosmický (svět), *zř.* interkosmický (vědomí); ¹ **světový** (soustava, osa), všesvětový (záření, prostory); **nadzemský, nebeský** (výšiny), *kniž.* **sférický** (hudba, harmonie), **éterický**, etherický, *bás.* éterný, etherný (svět); ¹ **nekonečný, hvězdný, na-**

d(e)hvězdný, mezihvězdný, *zř.* záhvězdný, *kniž.* **astrální** (dálky); *zast.* **všesvětový** (soustava)

2. 1. **OBLOHA** (širá, denní, noční, hvězdnatá, *kniž.* hvězdná o.), **nebe** (vysoké × nízké n.), **nebesa, nebeská** (*zř.* oblohová, ¹ světová, hvězdná) **báň** (klenba), **hvězdná** (nebeská) **polokoule** (hemisféra, koule, sféra); *kniž. a bás.* **nebesko** (hvězdy na n-u), **podnebesí**, *zř.* -nebesa, -nebí, -nebesko, *zast.* ponebí (dívat se vzhůru k p.), ¹ *kniž.* **zánebí** (hvězdy planou z-ím), *zř.* závzduší; *zř. bás.* **podoblačno** (dálné hory s p-em vjedno splývají), **podoblak**, *těž pl.* podoblaka (duha se klene na p-u; zlatý třpyt plál z p-ak), *zast. bás.* podoblači (z výšného p. se sokol spouští); *kniž.* **firmament** (nad námi jasný f.), *bás.* **nebesklon**; **nebeská modř** (modrava), **nebeské modro** (modravo, modrojasno) (skrivan jásá v m-u), modrojas (nebeský); **blankyt, azur** (nebeský); *kniž.* **výše**, *bás.* výš (oblačná, podoblačná, hvězdnatá, modravá, blankytná ap. v., *těž pl.*), **výšina, výška**, *těž pl.* (v modré v-e, v modrých v-ách plul obláček), **vysoko** (nebes) (ve v-u mezi hvězdami svítíl měsíc; hledět do nebes v-a), (hvězdná) **vyšokost** (přival světla z hvězdné v-i), **výsost**, *pl.* výsosti (zadíván do blankytné v-i, do modrých v-f); *bás.* **hvězdné** (zářivé h.); *přen. kniž. a bás.* **podoblačná říše** (končina, končiny), **modrá nebes louka**, oblohové louky, hvězdný luh, *pl.* hvězdné luhy; **éter**, ether (skrivan se vznáší é-em), éterný (etherný) prostor; **plotna oblohy** (hvězdy se jiskřily na tmavé p-ě oblohy); **nebes oceán** (tříšť mraků se n. oceánem nesla); **hvězdný** (hvězdnatý) **plášť** (šat), hvězdné (*zř.* hvězdotavé, hvězdošaté) roucho noci, hvězdozářný baldachýn; **skrání nebes** (nebeská), **nebe líc** (klečím a hledím v n. l. Ner.), **nebe kryt** (hvězdy na n. k-u), *zast. bás.* nebes týn

2. **NADHLAVNÍK** (= nejvyšší bod na obloze, přímo nad hlavou pozorovatele), **zenit** × **PODNOŽNÍK** (= bod na spodní klenbě nebeské, k němuž míří směr tíže v bodě pozorovacím), **nadír**

3. (adj.) **NEBESKÝ** (blankyt, báň), *kniž.* **podnebeský**, *zř.* ponebeský (výšiny), **oblohový** (klenba, modř)

4. (adv.) **POD ŠIRÝM NEBEM**, pod širou (modrou) oblohou, *bás.* pod zářícím hvězdnem; *viz v přírodě* 24. 5
viz též ovzduší, obzor, oblak, mrak

SLOVNÍK

české frazeologie a idiomatiky

Výrazy slovesné A - P

slovník frazeologický

uprchlíkem v p. celý peleton. On však svůj náskok udržel. □ **Cf** sledovat někoho/něco – těsně, jít/jet v závěsu za někým, pověsit se někomu na paty

● **A** tread on so.'s heels, be hot on so.'s heels **N** (dicht hinter jm herfahren/hersein) **F** marcher sur les talons de qn **R** идти/следовать по пятам за кем

lepít se/věšet se/pověsit se/zavěsit se někomu na paty

(kol; nepříz. n, pohrd) **0** ot, neg, pas; *věšet se též:* imp, 1. sg a pl, *pověsit se, zavěsit se též:* imp neg, préz

(*Pronásledovatel, policie, zvědavce ap. vůči někomu v jeho pohybech, pochůzkách, návštěvách ap.:*) dotěrně a zvědavě (začít) někoho stále a z těsné blízkosti sledovat, všude následovat (často i:) a kontrolovat tak. □ **Cf** sledovat někoho – dotěrně, chodit za někým j. stín, držet se někoho j. hovno košile/j. klíště, být dotěrný j. štenice

● **A** dog so.'s footsteps, latch/hang on to so., trail around after/behind so. **N** sich jm auf die Fersen hängen **F** être toujours sur les talons de qn **R** ходить по пятам за кем; сесть кому на хвосте

lízat/libat se někomu na paty

(kol; pohrd) **0** ot, neg, pas, kond, imp, 1. sg a pl

(*Čl. obv. opakovaně a zjištěně vůči mocnému a vlivnému druhému, nadřazenému ap., zvl. formou drobných a nevyžadovaných úsluh, laskavostí, pokryteckým lichocením a obdivem ap.:*) chovat se k někomu nechutně servilně, podlézavě a pokořovat tím tak (nevědomky) sám sebe. □ **A** mít svou hrdost **Cf** chovat se – podlézavě, plazit se/lézt před někým po břiše, lézt někomu do prdele

● **A** lick so.'s boots/(vulg. :) arse **N** Speichel lecken **F** lécher les bottes à qn **R** лизать кому пятки

mít někoho/něco (pořád) v patách

(kol; nepříz. n) **0** ot, neg, pas, imp, imp neg

(*Čl., popř. zvíře na útěku před někým, něčím n. v soutěži s někým n. jen neutrálně, při svých běžných pochůzkách, návštěvách aj. jako terč policie ap.:*) být těsně a nebezpečně pronásledován a ohrožován dostižením n. předstižením; být všude pečlivě a těsně sledován a kontrolován.

□ **Cf** být – sledován někým, být – pronásledován někým, mít někoho pořád v zádech/za prdelí, nemocet se ani uprduout

● **A** cannot shake so. off, so. is etc breathing down one's neck **N** jm auf den Fersen haben **F** avoir toujours qn sur les talons **R** чувствовать кого за (своей) спиной

mocet si paty ušoupat viz mocet si nohy ušoupat

(ani) paty nevytáhnout (z něčeho/z domu)

(kol; posm) **0** ot, pas, imp neg, préz

(*Čl. z místa, zvl. z domova v důsledku nechuti, lenosti n. rozkazu, popř. nutnosti tam něco střežit ap.:*) vůbec n. ani na chvíli se (odněkud) nevdálit, neodejít; stále vůbec nikam nechodit a zůstat doma. Celý rok nevytáhnem p. z domu, a zrovna včera jste nás nezastihli. Byli jsme v kině. □ **S** nechodit – nikam, neodejít, být zalezlý j. jezevec, nevystrčit nos ze dveří, tvrdnout doma **A** být pořád v luftě, nedá bez lidí ani ránu **Cf** stáhnout se do ústraní, žít j. poustevník

● **A** not set foot outside (the house etc) **N** die Nase nicht vor die Tür stecken **F** ne pas mettre le pied dehors **R** не высунуть носа из дома; ! из дома ни ногой

sklapnout paty viz srazit paty

srazit/sklapnout paty/podpatky

(kol; někdy posm) **0** ot, neg, pas, imp, imp neg, préz, 1. sg a pl

(*Zvl. muž v reakci na rozkaz, příkaz nadřízeného, často nepřijemný, původně a běžně v armádě, prudkým a hlasitým dotekem zadní části vnitřních boků bot a napřimením těla:*) vyjádřit svou okamžitou a mlčenlivou poslušnost; poslechnout n. splnit něco pohotově a bez protestů. Nařízení je nařízení. Nezbývá než sklapnout p., i když je nesmyslné. □ **S** poslechnout – bez odmluvy, vyjádřit – poslušnost, srazit/sklapnout kufry, postavit se do pozoru **A** stavět se na zadní, mít kolem něčeho moc řeči **Cf** poslechnout na slovo, brát/vzít něco j. rozkaz

● **A** click one's heels, jump to it **N** die Hacken zusammenschlagen **F** claquer des talons, se tenir au garde-à-vous **R** повиноваться без звука

Alois Gregor

SLOVNÍK NÁŘEČÍ

SLAVKOVSKO-BUČOVICKÉHO

SPISY UNIVERSITATY V BRNĚ • FILOSOFICKÁ FAKULTA
OPERA UNIVERSITATIS BRUNENSIS • FACULTAS PHILOSOPHICA

F

F

59

STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ PRAHA

slovník nářeční

SLOVNÍK

A

á, *neskl., stř.* = první dlouhá samohl. a písmeno v abecedě: Fánka na to neřekla ani á, ani bé (= zhola nic).

a, á, *citosl.* = 1. vyjadřuje podiv, překvapení: Á, to só k nám vzáční hostí. — Á, to ste vi? Vi ste mne ale polekál; 2. uspokojení: Á, néni nad viržinku! To je pane kóřeňí!; 3. nechut, rozmrzelost: A: Umíš uš tó úlohu do dívadla? B: Á, nende mne to jaksí do hlavi; 4. bolest: Franta pořád dokolečka: Á, á, á, to mne bolí, to mne bolí!; 5. odmítnutí: A: No, berte si koláče! B: Á, nemám aňi hlat.

a, *sp.* = 1. spojuje souřadně dvě věty nebo dva členy stejného druhu: Bješli zme po lesu a zbírali maleni. — Potkál sem levírňika, héního a tři rubáče. — Staré hned začál ze fšeckém prat a mlátit; 2. spojuje i věty významu odporovacího: Dál sem žeb-rákovi pjeťák, a von mne aňi nepočekováł; 3. spojuje opakovaná slova pro zesílení: Tó kunu zme vikóřit nemohli a nemohli. — Cera přinde každó chfilku a pořád mele: Maminke, déte a déte, ale o to gde vem se nestará. — Nuřili ho fšecí, ale Bartoš né a né. — Jak si usmyslí, tož enom dom a dom; 4. klade se mezi podmět a infinitiv, má-li se popřít možnost nějakého děje vzhledem k tomuto podmětu: Ten, a nekemu neco uđelat? — Staňik, takové tanečnik, a nejit g muzice? — Já, a zvostat v hospođe dlužné?; 5. uvádí otázku vyslovující podiv: A toš ti ták? — A ti si ešče tadi? A proč nési doma?; 6. uvádí často odpověď: A: Že ses to nebála říct! B: A co bich se bála! — A: Gdes bila? B: A tuř u Franti. — A: Máš préjit honem dom. B: A co bich já chođila dom! Gdo mne má co poróčet?

a', *citosl. dět. a fam.*, označuje něco ošklivého, odporného: Aninko, neber to do ruki, je to a'.

a ba, *část. přítakající*: A: Že te lisknu! B: A ba, liskni mne, co bis iního đelál! — A: Pođme rač dom! B: A ba, diř tu nézme besteho nič platňi.

abatiša, *-še, ž.* = 1. představená ženského kláštera: Jak se mne nebude doma líbit, puđu do kláštera za abatišu; 2. *přih.* tlustá žena, stará žena vůbec, klepna: Vranka

a Ribnikářka, to só dvje abatiše, rači se jim vihnót. V. habatiša.

abi, *sp.* (abich, abis, abizme, abiste, abi; abi ses, abi sis) a *část.* = 1. uvádí větu účelovou: Starosta přišel do hospodi, abi uđelál mezi chasó pořádek; 2. uvádí samostatné věty citově zabarvené, které vyjadřují přání, mírný rozkaz nebo zákaz, obavu apod.: Ja, enom abi nám do rána nepršlo! — No, abizme se už vrátili dom, nebo se začíná tmňet. — Potem né abiste zvostali na póři až do večera, jag vi to umíte!; 3. uvádí zápornou větu ironického zabarvení: Enom abi se nestrhál s tó prácó (o člověku, kterému se do práce příliš nechce); 4. uvozuje věty, jež připouštějí děj jiný, nežli mluvící očekává: Abi tak přšlo! (obecně se očekává, že přšet nebude, ale mračna hrozí, že by přece jenom mohlo přšet). — Abi ju tak fčil nechal stát a namluvil si jinó (jeho chování nevylučuje, že si namluví jiné děvče); 5. vyjadřuje samostatnost nebo nutnost: S nó abi zacházél jako s pozlátkem. — Ju abi od rána do večera bíł; 6. zesiluje záporné sloveso věty řídicí: Abich vo to tag dva-krát stál, to nestójim.

Abrahám || **Abrahám** *-a, m.* = starozákonní patriarcha: Vo Abrahámovi zme se učili v biblické đejpravje. — Je staré jag Abrahám (= velmi starý). — Adam, Ěva, gdo tam bévá, Izák, Jakub, Abrahám (říkanka).

adijé, *citosl. fam.* = sbohem: Jak se otevře jaro, tag adijé, sedláci, mi deme đelat zeđňickó do Brna.

adijunk, *-a, m.* = berní, soudní, lesní nebo hospodářský úředník: Přet chfíló šel ta-dima pán adijunk z Vrčavi (= hájovna u Rašovic) ze psem.

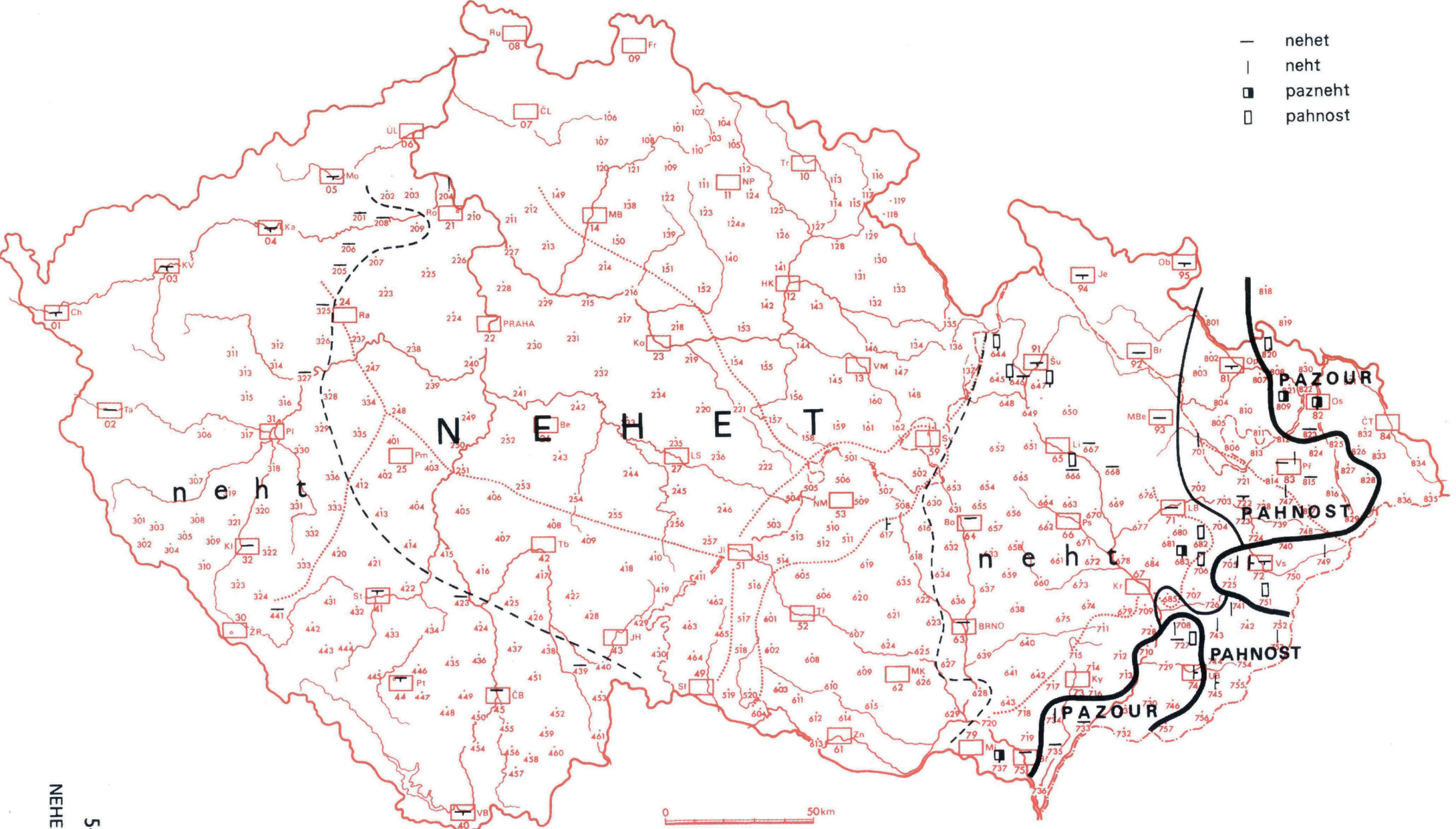
advent, *-a, m. (6. j. -te)* = předvánoční doba: Pan falář to nedovolijó, abi ses žeňil v advente.

advokát, *-a, m.* = právní zástupce: Starosta je chitré truc každího advokáta. — Já ři nebudu đelat advokáta, jag neco hlópiho provedeš (= nebudu tě chránit, omlouvat).

aéroplán (*vysl. a+éroplán*), *-u, m. (6. j. -ně || -nu)* = letadlo: Já bich jednú tuze rád leřel tem aéroplánem.

afina, *-i, ž.* = vlasy sčesané do čela a rov-

- nehet
- | neht
- ▣ pazneht
- pahnost

NEHET
54

54 *nehet* (1650) — *mapa s. 151*

- 1 M   *nehet* — *necht* (nocht 755)
          paznecht — *pahnost*
          pazour

2   Mapa zachycuje nářeční pojmenování pro plochý rohovitý útvar kryjící konec prstu (spis. *nehet*). Názvy *pazneht/pahnost*, *pazour* označují v první řadě zvířecí kopyto sudokopytníků (*pazneht*) nebo zvířecí dráp (*pazour*), přeneseně pak slouží rovněž jako pejorativní pojmenování lidské ruky, příp. prstu (jen *pazour*). Jako plně rovnocenné ekvivalenty spis. výrazu *nehet* existují pouze ve vých. části zkoumaného území. Mnohdy nabývají expresivního charakteru i uvnitř této oblasti, a to zejména v mluvě mladé generace, která užívá ve sledovaném významu slova *nehet* (přejatého ze spis. jazyka), případně nář. varianty *neht*.

3   Výsledkem kartografického zpracování je obraz poměrně výrazných areálů. Základní protiklad tvoří většinové pojmenování *nehet/neht* a regionalismy *pahnost*, *pazour*. Výraz *nehet* je rozšířen v Čechách a na záp. Moravě až po linii Svitavy–Brno–Mikulov. Jeho varianta *neht* se vyskytuje na širokém zč. a jč. okraji a na již. a střední Moravě. Obě formy pronikají dále na východ, kde žijí zejména v mluvě mladé generace. Pro oblast vm. nářečí a Slezsko jsou však charakteristická označení *pahnost* a *pazour*. Na Slovácku, na Vsetínsku a ve vých. slezské skupině převládá název *pazour*. Ze záp. slez. skupiny a sev. Valašska, ze středního úseku vm. nářečí a ze Zábřežska se dokládá slovo *pahnost*. Výraz *pazour* měl kdysi větší rozšíření; starší dialektologická literatura jej dokládá též ze střed. Čech a ze střed. Moravy.

Ve městech je situace v podstatě shodná s venkovským okolím; u ml. generace však převládá téměř na celém zkoumaném území název *nehet/neht*.

- 4 **nehet** stč., Jg, SSJČ — Odvozenina od základu **nagh-*, jenž označoval nejen *nehet*, ale i jiné tvrdé výrůstky na končetinách (tedy i kopyto, dráp, *pazour*, pařát). Pův. **nohet*, *-o-* se asimilovalo k následujícímu (jerovému) *-e-*.
neht jen nář.; SSJ *necht*, hluž. *nohc* — Z *nehet* analogií podle nepřímých pádů.
pahnost jen nář.; Jg mor. a slc. (dluž. *parnocht*, *parnochta* f. ‚pazneht, dráp‘) — Viz *pazneht*.

- pazneht** jen nář.; Jg, SSJ pejor. ‚dlouhý *nehet*‘, pol. *paznokieć* (SSJČ ‚lidská ruka nebo noha‘ zhrub.) — Utvořeno předponou *pa-* od psl. **snogъtъ*, jež souvisí s **nogъtъ* ‚nehet‘. (Souhláska *-s-* byla pohyblivá.)
pazour v sled. významu jen nář. (SSJČ zhrub. ‚ruka, prst, zř. noha‘, dluž. *pazora* f. ‚tlapa, spár‘) — Zhrubělý tvar místo *pazneht*.

Jaroslav
Hubáček

MALÝ SLOVNÍK českých SLANGŮ

slovník slangu,
profesní mluvy, argotu

2. rohovník musí váhy
muškař, -e, m. *ryb.* rybář lovicí ryby na umělé mušky
muškařit, ned. *ryb.* lovit ryby na muškovou udici
mycák, -u, m. *eltech.* mycí karusel
myčka, -y, ž. m. *dopr.* mycí rám; též *mysák*, *žel.* viz *vymejvačka*
mydélka, -lek, s. *hutn.* výplň regenerátorů z obyčejných cihel
mydlák, -u, m. *hor.* hladký kus břidličnaté horniny, též *hlaďák*
myrabolán, -u, m. *zahrad.* myrobalán (jihoevropský strom podobný třešni), slivoň
myš, -i, ž. *ryb.* ondatra pižmová, pižmovka
myšák, -a, m. m. *dopr.* viz *myčka*
myší ouško *zahrad.* pupen na počátku rozvíjení
myška, -y, ž. *motor.* riskantní způsob předjíždění (s využitím krátkých intervalů jízdy protijedoucích vozidel); *polygraf.* čára v textu vyznačující spojení dvou odstavců
mzdovka, -y ž., *admin.* mzdová účtárna

■ N ■

nába, -y, ž. *žel.* náboj kola
nabířovat (se) *stud.* těžce, pracně (se) naučit
nabíjárna, -y, ž. *vagon.* akumulátorovna, místnost, kde se nabíjejí akumulátory do akumulátorových vozíků
nábytkář, -e, m. *div.* 1. zřízenec mající na starosti divadelní nábytek, 2. špatný navrhovatel scénických výprav (má smysl pouze pro rozestavění nábytku)
nacámovat, dok. *sport.* (*jezdec.*) nauzdit a nasedlat (nasadit a zapnout uzdění a sedlo)
náča, -i, m. *žel.* náčelník výkonné jednotky
načatý příd. jm. *sport.* (*jezdec.*)

(o koni) nemající zcela zdravé šlachy (při stupňované námaze hrozí zchromnutí)
načechrat, dok. *sport.* lehce obloukem přihrát
načinač, -e, m. *mysl.* lovecký pes, který nalezenou zvěř trhá
nadproudovka, -y, ž. *žel.* nadproudové relé
nádraží, -í, s. *div.* viz *koleje*
nadupaný, příd. jm. *sport.* v dobré formě jsoucí, dobrou formu mající
ňaf, -u, m. *isl.* zast. krejcar
nafrišovaný, příd. jm. *sport.* (*jezdec.*) (o koni) dobře připravený, po vydatném tréninku a oddechu plný chuti i síly závodit
nafta, -y, ž. *voj.* černá káva
nafták, -u, m. *tech.* motorek naftového topení; *žel.* motorová lokomotiva na naftu
naftáky, -ů, m. *isl.* naftová kamna
nagra, -y, ž. *tel.* reportážní magnetofon pro synchronní zvukové natáčení (fy Nagra)
náhal, -u, m. *tel.* dozvuk
naháněčka, -y, ž. *ryb.* přítoková stoka, strouha přivádějící vodu do rybníka
nahodit, dok. *motor.* uvést do chodu, spustit (motor)
nahrát, dok. *žel. zan.* zajistit, uzavřít cestu na staničním zabezpečovacím přístroji, n. si *sport.* hraním získat
nahrávka na kůl *sport.* (*volejb.*) nahrávka až k postranní čáře
náchlaufr, -u, m. *žel. zan.* 1. náběžný kotouč, 2. zadní běhoun lokomotivy
náchšup, -u, m. *žel. zan.* postrk, postrková lokomotiva
naivka, -y, ž. *div.* herečka představující typy mladých naivních žen
najet dok. *isl.* začít rázně a soustavně provádět, n. do zdi *sport.*

Ladislav Hosák

Rudolf Šrámek

MÍSTNÍ JMÉNA

NA MORAVĚ

A VE SLEZSKU

I

A – L

slovník onomastický

ských Knijniczých, PB XIV, 53; 1538 ves *Morawske Knihnicze*, ZDB XXVI, 12; 1559 ves *Morawske Knijnicze*, ZDB XXVIII, 13; 1573 ves *Morawske Kehnicze* (!); 1609 *Morawsky Kynycze*, ZDB XXXIV, 27; 1674, 1718 a 1720 *Mährisch Künitz*; 1723 *Moravokinicio*, Matr. v Čebíně; 1751 *Mährisch Kunitz*; 1846 *Mährisch Künitz*, *Morawske Kinice*; 1872 *Mährisch Kinitz*, *Moravské Kunice*; 1885 *Mährisch Kinitz*, *Moravské Kinice*; 1924 *Moravské Knínice*. 3 P. Veverí. Fil. (v 16. stol. farní) kostel sv. Markety. Čes.

4 *Kynice*, *Kyničák*, *kynické*. V místě hanácké nářečí horské se změnou *o > u*. 5 Přívlastek *Moravské* (na rozdíl od Německých) nejprve 1437, běžně pak v 16. stol. Obec se jmenovala někdy i Velké Knínice. 6 Podhájí (myslivna). PJ: Strážný.

5. **Knínice Německé**, nyní **Veverské Knínice** 1 Ves 15 km severně od Ivančic. 2 1240 *Kniehnicze*, CDB III, 260; 1475 *Knihnicze Německé*, KP V, 61; 1523 z *Niemeczkych Knihnicz*, PB VIIb, 132; 1532 z *Niemeczkych Knihnicz*, PB XV, 154; 1656 faráře *kynyczkeho*, Matr. v N. Knínicích; 1656 z *Niemeczkych Kynycz*, Matr. v N. Knínicích; 1702 v *Kynynczych Niemeczkych*, Matr. v N. Knínicích; 1718 *Teütsch Künitz*; 1720 *Teutsch Kinitz*; 1751 *Teutsch Kunitz*; 1753 ex pago *Teuto Kinicz*, Matr. v N. Knínicích; 1846 *Teutsch Künitz*, *Německe Kinice*; 1872 *Deutsch Kinitz*, *Německé Kinice*; 1915 *Deutsch Kynitz*, *Německé Kynice*; 1924 *Německé Knínice*; od 1947 *Veverské Knínice*. 3 P. Veverí; farní kostel sv. Mikuláše. Kolem 1780 parcelován dvůr. Čes.

4 *Kynice*, *kynické* (Říčany). 5 Přívlastek *Německé* až 1523 na rozdíl od blízkých Moravských Knínic; ves však již tehdy byla česká. 6 Valešova cihelna. Části obce: Ve dvoře, v ovčirně. PJ: Pod Stráží.

6. **Knínice Německé**, nyní **Mirotavské Knínice** 1 ves 11 km jižně od Mor.

Krumlova. 2 1349 de *Knenicz*, ZDB I, 27; 1349 in villa *Knehnicz* circa *Hosteradicz sita*, ZDB I, 49; 1415 *Knyehnicz*, KP II, 332; 1466 municionem *Knihnicze ... in Knihnicz*, ZDB XIV, 18; 1466 in montibus *knihniczkich*, ZDB XIV, 18; 1718 *Künitz*, *Knönitz*; 1720 *Knenitz*; 1751 *Künitz*; 1846 *Teutsch Künitz*, *Knönitz*, *Kynice*; 1872 *Deutsch Könitz*, *Německé Knínice*; 1885 *Deutsch Knönitz*, *Německé Kynice*; 1893 *Deutsch Knönitz*, *Německé Knínice*, *Německé Kynice*; 1915 *Deutschknönitz*, *Německé Knínice*; od 1947 *Mirotavské Knínice*. 3 P. Německé Knínice. Filiál. (od 16. stol. farní) kostel sv. Mikuláše. Čes.

4 *Kiňce*, z *Kiňc*, za *Kiňcama*, *Kiňčák*, *kiňcké*. Redukce *i* v místním okrajovém nářečí hanáckém. 5 Jako znamená MJ Biskupice, Kněžice, Opatovice ves lidí poddaných biskupovi, knězovi, opatovi, tak MJ *Knínice* zn. ves lidí poddaných *knieni*. Toto stč. slovo, vzniklé stažením z *kněhyně*, psl. *knęgynji*, znamenalo 1. kněžna, Fürstin, 2. abatyše ženského kláštera, Äbtissin. U našich MJ se v dokladech téměř vždy píše *h* (*Knih-*, *Kněh-*), které Prof II 262 vykládá tak, že slovo *knieni* zaniklo, bylo zapomenuto a MJ se přiřadilo k apelativu *kniha*, gen. pl. *kněh*. Přirozenější je považovat *h* za relikv z *kněhyně*. ČV 209; Sáňka 80. 6 Štěpánov (snad zaniklá ves).

7. **Knínice Malé**, viz **Kníničky**.

8. **Knínice Velké**, viz **Knínice Moravské**.

1. **Kníničky** 1 Dříve samostat. obec, nyní místní část města Brna, 7,5 km sz od Brna. 2 1436 *Malé Kněhyničky*, KP III, 142; 1475 *Knihničky Malé*, KP V, 61; 1531 z *Knihniczek*, PB XIV, 237; 1538 ves *Male Knijniczyky*, ZDB XXVI, 12; 1559 ves *Male Knijniczyky*, ZDB XXVIII, 13; 1573 ves *Male Knihniczyky*, ZDB XXX, 9; 1609 *Kyničky*, ZDB XXXIV, 27; 1611 *Maly Kinitcki*, ČMMZ VI, 16; 1674 a 1718 *Klein Künitz*; 1720 *Maly Kiničky*; 1728 *Parvo Kinitio*,

NOVÁ SLOVA V ČEŠTINĚ

SLOVNÍK NEOLOGISMŮ

KOLEKTIV AUTORŮ POD VEDENÍM
OLGY MARTINCOVÉ

slovník neologismů

performer -a m. <z angl.>

účinkující a zároveň autor performance (ve významu 1): mít možnost zhlédnout performery

V uměleckém prostředí se dává přejímce performer přednost před podobou *performátor*.

performerka -y ž.

přechýl. k *performer*: umělecká setkání se známou performerkou a zpěvačkou

periferie □ -e ž.

1. poč. *periferní zařízení*: vyvíjet počítačové periferie; široký výběr periférií, změny v oblasti periférií

2. poč. *soubor, souhrn takových zařízení*: nabídka počítačové periferie

periferní příd.

periferní zařízení poč. *přídavné vnější zařízení napojené na základní jednotku počítače (např. myš, tiskárna aj.)*: periferním zařízením je např. joystick, který se používá k ovládní počítačových her

permanentní příd.

permanentní make-up kosmet. *zvýraznění obočí, obrysů rtů a očních linek implantací přírodních pigmentů*: permanentní make-up má trvanlivost 3–5 let; studio provádí permanentní make-up a kosmetické tetování

perník -u m.

slang. *pervitin*: vařit perník, píchat si perník, šňupat perník, smažit perník; být závislý na perníku

Původně v prostředí narkomanů.

perníkář, perníkář -e m.

slang. *kdo vyrábí, užívá pervitin (perník)*: policejní záťah na perníkáře

peruánská vložka *vysoce kvalitní a čistý kokain*: zadržení drogy, která se nazývá peruánská vložka

pervitin [-ty-, -tý-] -u m.

mimořádně silná syntetická droga se stimulačním účinkem, nejčastěji v podobě světlého prášku nebo roztoku, vyvolávající halucinace, poruchy myšlení, agresivní jednání; chem. *metamfetamin*: píchat si pervitin, šňupat pervitin; stoupá užívání tvrdých drog – především pervitinu a heroinu; odhalit dílnu na výrobu pervitinu Původně v prostředí narkomanů.

pervitinista [-tyny-] -y m.

odb. *kdo užívá pervitin a je na něm závislý*: dlouholetý pervitinista

pétanque [petank] neskl. ž. <z franc.>

hra s těžkými kovovými koulemi házenými na jednu malou dřevěnou (tzv. prasátko): pétanque je spíše společenská než sportovní hra; francouzská pétanque slaví u nás úspěchy; v pétanque zvítězí ten, kdo má kouli nejbliže prasátku; hřiště na pétanque

pětikolík -u m.

konektor s pěti kolíky: radiomagnetofon má vstup a výstup na pětikolík V profesní mluvě.

pevný příd.

pevný disk poč. *magnetické médium s vysokou záznamovou kapacitou zabudované v základní jednotce počítače*; *hard disk*: instalace programu na pevný disk; velkokapacitní pevný disk, zálohovací pevný disk

pickup, pick-up [pikap] -u m. <z angl.>

motor. *užitkový vůz se zvýšenou zadní částí určenou k převozu zboží ap.*: výro-

Karel Jaroslav Obrátil

VELKÝ SLOVNÍK SPROSTÝCH SLOV

LEGE ARTIS

Praha 1999

slovník nevědecký...

štilipák penis Č, *KA* [vrabec žert.]. — Mrdali jsme podle noty, mrdali jsme do foroty, mrdali jsme desetkrát až mi klesl štilipák *Ml. Boleslav*.

štimek lůžko z matrníku.

ština, *štiny*; *ščiny M*, *ščene H*, *šťah S*, *Kl* urina (pol. *szczyny*). — Kdo bude po tobě vylévat ščiny? *Stará Ves*. — Kapusta kyslá ako štiak *S*, *Zat*.

štípka rima pudendi [skulina].

štok podex (něm.) [patro]. — Polib mě v prvním štok (podex) *Kt*. — Má prdel jak štok *Stará Ves*.

štokfiš penis s navlečeným (rybím) ochranným prostředkem [zoo. *gadus morhua*].

šotka vulva.

štouch viz strk.

štouchati coire [trudere]. — Naštouchl ji a nechal ji (obtěžkal) *Ph*. **štrachanda**, *štrachanice* zálety (z něm. Strich; auf den Strich gehen). — Chodí tam na štrachandu *Da*, u *Přerova*.

štrachandík záletník *Kt*.

štrachati se choditi na zálety. — Štrachá se za holkami *Kt*.

štrajfec, *štrajfunk* policejní honička na prostitutky (něm. Streifung) *Ph*, *Rip*.

štramáčka děvče bujných, kyprých tvarů (z něm. stramm) *M*. — Vinšuju ti k tvému svátku peněz látku (velký hrnec) a štramáčku na pohrádku (do postele) *Boršice*.

štramák pěkně urostlý šohaj, pohlavně silný muž *MS*.

štrejchovati se, *štrejchnouti si coire* (z něm. streichen). — Už dvakrát jsem si na ní štrejch *Praha*. — Ta se štrejchuje jako prašivá čubka (o prostitutce) *Ph*. II 129, 131.

štroncna prostitutka *Bh*, *NB* (z něm. Strohsack).

štrózok prostitutka potulující se po obskurních hospodách *Ph*, *VR* (něm. Strohsack) [korpulentní žena]. — Dělá štrózok (je prostitutkou). — Přenáší štrózok (o pasákovi). — Chodí se štrózokem (prostituje se nebo (o muži) má známost s korpulentní ženštinou) *Ph*, *VR*.

štrycna lehké děvče, prostitutka (z něm. Strizzi) *Bh*.

štrych toulky prostitutek po ulicích (něm. Strich) [čárka]. — Chodí na štrych *Ph*.

štrychpajndle pouliční nevěstka (něm. Strichmädel) *Br* II 45.

štucl [rukávník], *štuclík* ochmýřená vulva *Ph*. — Ve spojení: vyklepati štuclík (coire) *Ph*.

Vokabulář webový

Webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny

RIDICS

Co je VW

Aktuality

Slovníky staré češtiny

Textové banky

Edice

Mluvnice

Digitalizované slovníky

Odborná literatura

Audioknihy

Zdroje

Nástroje

Kontakty

Připomínky

Jak citovat

Jak hledat

jednoduché hledání | pokročilé

holub | Hledej

- Elektronický slovník staré češtiny (ESSČ)
- Staročeský slovník (stěs)
- J. Gebauer, Slovník staročeský (GbSlov)
- Malý staročeský slovník (MSS)
- F. Šimek, Slovníček staré češtiny (ŠimekSlov)

- Heslář listkového materiálu ke StěS (HesStěS)
- Index Slovníku staročeských osobních jmen Jana Svobody (IndexSvob)

řadit retrozádně

generální heslář (1) | fulltextové hledání (40)

holub | ESSČ | GbSlov

holub, -a/-u m.

sr. stsl. *golqmb̃s*

1. *holub*
2. bibl. *Duch svatý*

Dolož. též jako vl. jm. osobní

K 2: dolož. v *BibIOI* So 3,1, sr. A. Novotný, *Biblický slovník s. v. holoubátko, holub, holubice* a X. Léon-Dufour, *Slovník biblické teologie s. v. holubice*

Sr. *holubicě*

Autor: Štěpán Šimek

Zdroj: *Elektronický slovník staré češtiny*. Praha, oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2006–, přístupné online: <http://vokabular.ujc.cas.cz> (verze dat 1.1.9, citován stav ze dne 3. 4. 2019).

Připomínky

holub, gen. kdysi -i, pak -a, masc., *Taube, Tauber*; stsl. *golq̃b̃s* gen. -i. — *holub* columbus Prešp. 186, BohFl. 117, Nom.64^b, RVodň. 48^c. — *holub* svD. 94; *holubia* (sic) sstupujícíeho columbam descendentem Koř. Mark. 1, 10. Bud'te sprostní jako *holube* sicūt columbae EvVid. 10, 16. Jakž kdasi *holube*, mniec utéci strasti hrubé, za krále vzeli jestřáb sobě Baw. 65; počechu *holubie* pykati, sami na se žalovati, že krále volili toho tamt. Jsú v každém městě *holube* Mand. 41^a. — *Přijm.*: Antiquo *Holub* militi Reg. IV, 1339, (sigillum) *Holubonis* t. 1342, *Clemens dictus Holub* Běl. 1391; k tomu *adj. possess. -óv holubóv* a dále *-ový holubový*: *Annae relictae Holubowe* TomZ. 1436 st 218.

Zdroj: Gebauer, J., *Slovník staročeský*, I–II. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a Česká grafická společnost Unie, 1903 a 1916; Praha: Academia, 1970^c.

Připomínky

elektronické slovníky a portály

Fran

Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

elektronické
slovníky
a portály

Išči po vseh slovarjih

Splošni

Etimološki

Zgodovinski

Terminološki

Narečni

Svetovanje

Zbirke

Slovar slovenskega
knjižnega jezika²

eSSKJ – Slovar
slovenskega knjižnega
jezika

Sinonimni slovar
slovenskega jezika

Slovenski pravopis

ePravopis – Slovenski
pravopis

Sprotni slovar
slovenskega jezika

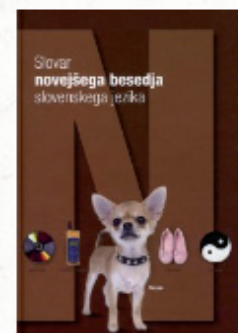
Slovar slovenskih
frazemov

Vezljivostni slovar
slovenskih glagolov

Slovar slovenskega
knjižnega jezika

Slovar novejšega
besedja

Slovníky

naučné (encyklopedie) × jazykové

```
graph LR; A[naučné (encyklopedie) × jazykové] --> B[vícejazyčné (překladové)]; A --> C[jednojazyčné (výkladové)];
```

jazykové: synchronní × diachronní (etymologické)

speciální typy jazykových slovníků:

retrográdní

frekvenční

nářeční

slangové

onomastické

pravopisné

věcné a synonymické

frazeologické

neologické

terminologické

autorské